

steeds minder een Nederlandse aangelegenheid geworden. Bovendien groeide de betekenis van Auschwitz als ethisch probleem, omdat door het verval van nationale en ideologische geschiedverhalen, de schuldvraag niet langer meer kon worden afgeschoven op bijvoorbeeld de zieke geest van een enkele man. In een volgend hoofdstuk beschrijft Van Vree een ander moreel probleem dat zich voordoet, namelijk de onmogelijke taak van kunstenaars, schrijvers en historici, die een verhaal willen doorvertellen waarvoor ze de woorden niet eens kunnen vinden.

In het laatste hoofdstuk behandelt de schrijver het verband tussen de *Endlösung* en de westerse ideologie van vooruitgang en beschaving. Hoe interessant ook, dit hoofdstuk valt gezien het onderwerp behoorlijk uit de toon.

In een postscriptum legt hij tenslotte uit waarom de term Auschwitz synoniem is geworden voor de nazistische terreur en vernietiging. Het was wellicht verstandig geweest dit reeds in de inleiding toe te lichten.

Hoewel Van Vree een intrigerend boek heeft afgeleverd, voorzien van foto's en een uitgebreid notenapparaat, gaat veel van de leesbaarheid, het leesplezier en boven alles de duidelijkheid verloren door het gebruik van gecompliceerde zinnen en woorden. En dat is erg jammer.

H. E. Koelewijn

J. A. Bomewasser, *Katholieke Volkspartij 1945-1980.1, Herkomst en groei (tot 1963)* (KDC Bronnen en studies XXVI; Nijmegen: Valkhof pers, 1995, xlii + 689 blz., f89,-, ISBN 90 5625 003 5).

Dit boek is de eerste van een op twee banden gepland overzicht over de geschiedenis van de Katholieke Volkspartij (KVP), geschreven op verzoek van die partij (v). Al direct bij de eerste inzage vallen een plus- en een minpunt op. Dit laatste is hopelijk van tijdelijke aard: de tekst van dit deel breekt na de behandeling van de formatie 1963 eenvoudigweg af, er is geen enkele nabeschouwing, conclusie of besluit. Het pluspunt is dat de schrijver het als zijn taak heeft gezien de voorgeschiedenis van de KVP uitvoerig uit de doeken te doen: de eerste 150 bladzijden behelzen op die manier een prima, handzaam overzicht over de katholieke partijvorming, van Schaeapman tot de naoorlogse crisis, waaruit de nieuwe partij te voorschijn zou komen. Te wensen en te verwachten is, dat dit gedeelte intensief gelezen en veelvuldig geraadpleegd zal worden. Er bestaat geen andere tekst die in kort bestek en op basis van de huidige historiografische stand van zaken het verhaal van de eerste fase van de katholieke partijvorming zo deskundig uit de doeken doet.

In zes hoofdstukken heeft de schrijver daarna de stof opgedeeld, die in deze band het wel en wee van de KVP tussen 1945 en 1963 beslaat. Tot in detail wordt de lezer geconfronteerd met de vele gegevens die de onderzoeker uit de partij- en andere archieven alsmede uit de rijk vloeiende stroom van openbare documentatie heeft vergaard. Behalve uitvoerig is dit boek ook bijzonder degelijk geschreven. Het is een waar monument van precisie en vakmanschap. Daarbij munt de schrijver uit in uiterste voorzichtigheid bij het beoordelen van mensen en situaties — *sweeping statements* en gedurfde karakteriseringingen zal men in deze lijvige studie zelden aantreffen. Al dergelijke elementen leiden ertoe het boek vooral te waarderen als blijk van een omvangrijke eruditie, in jaren-, ja decennialange studie en toeleg verworven. Van zulke boeken bestaan er maar weinig, en nooit teveel. Dat het daarmee ook 'voor een breder publiek geschikt' is, zoals het KVP-bestuur in zijn verzoek aan de schrijver had geformuleerd (v), valt evenwel te bezien. Ik wens de schrijver van harte een brede verspreiding toe, maar vrees dat

omvang, aanpak en stijl, *c'est l'homme*, in het huidige tijdsgewricht daartoe niet in alle opzichten bijdragen.

Bornewasser heeft zich in de omlijning van zijn onderwerp en bij het selecteren van de deelthema's welbewust willen beperken. Het gaat hem om de 'geschiedenis van de KVP als partijorganisatie', waarbij de partijtop de centrale plaats in de vraagstelling inneemt (vi). Die keuze heeft inderdaad vérgaande gevolgen. Dit boek gaat voor het allergrootste deel over de organisatorische structuur van de KVP en over de haast continue stroom aanpassingen ervan aan de wensen van interne oppositiegroepen of wisselende omstandigheden. Geen bestuursorgaan, commissie of partijcongres is aan het speurend oog van de onderzoeker ontsnapt. Heel empathisch wordt het optreden van de vele partijbonzen en -bonsjes beschreven, en die bladzijden behoren mijns inziens tot de fraaiste van het boek. Beginsel-, verkiezings- en andere programma's worden geanalyseerd. Verkiezingsvoorbereidingen en de rol in de daarop volgende formaties komen systematisch aan de orde. Met andere woorden: dit is een geschiedenis van interne partijverhoudingen. En zij is in dat opzicht onovertroffen en vermoedelijk ook niet te overtreffen.

Zoekt men echter naar een behandeling van de gevoerde KVP-politiek in de betreffende decennia, dan komt men bedrogen uit. Wat de katholieke partij met de staat heeft gedaan of juist niet, in welke richting en op welke manier ze de sociaal-economische verhoudingen heeft willen beïnvloeden, hoe ze onderwijs- en cultuurpolitiek heeft bedreven — over dat alles en nog veel meer gaat het boek niet. Met uitzondering van een aantal passages waarin de schrijver om illustratiemateriaal voor zijn hoofddoel verlegen zat, behandelt de tekst kortom geen 'katholieke politiek'. Waar deze keuze op is gebaseerd, vermeldt de Verantwoording niet. Was het verzoek van de KVP zo eng omgrensd? Of was het de voorkeur van de schrijver, om aan de reeks katholieke-organisatie-geschiedenissen die hij al op zijn naam heeft staan (over de Katholieke Leergangen, over de Tilburgse Hogeschool, over het Thijmgenootschap) er één over de politieke organisatie van de katholieken toe te voegen? Hiermee wordt niet gesuggereerd, dat het hier om een 'rooms boek' zou gaan. Dat is niet het geval. Ook al overheersen een welwillende toon en een invoelende houding, aan de onafhankelijkheid en integriteit van de schrijver van deze partijgeschiedenis-op-verzoek behoeft geen moment getwijfeld te worden. Maar er zit zo weinig politieke geschiedenis in dit boek. En zouden we daar niet evenveel behoefte aan hebben? Een brééd publiek in ieder geval wel, dunkt me. Dat zoiets ook mogelijk is, bewijst de geschiedschrijving over de Nederlandse sociaal-democratie uit de laatste jaren overvloedig.

Er is tenminste één goede reden om voor een dergelijke geschiedschrijving van katholieke kant te pleiten. Heel wat auteurs leggen bij hun verklaring voor het succes van de katholieke partij de nadruk op de rol van de verzuiling en van de kerkelijke leiding. De steun van allerlei grote, 'eigen' sociaal-economische en culturele organisaties, als tegenprestatie voor politieke bescherming enerzijds en het machtwoord van het episcopaat richting gelovigen anderzijds, hebben de partij geen windeieren gelegd, integendeel, zo luidt hun visie. Beide kwesties komen in Bomewassers studie op allerlei plaatsen aan de orde. Persoonlijk vind ik dat die passages tot de belangrijkste van het boek behoren. (De ondergetekende recensent rekt zichzelf dan ook tot de genoemde schrijversgroep, die dus geenszins, zoals Bornewasser schijnt te menen, uit louter vreemdelingen bestaat die 'niet zonder de gebruikelijke charge' aan hun buitenlandse lezers vertellen over 'een zogenaamd nauwe relatie met het episcopaat' (vi).) Nu is 'charge' nooit goed. Maar anderzijds: als de genoemde factoren het succes van de RKSP/KVP niet, of niet voldoende kunnen verklaren — hoe zit de vork dan in de steel? Er lijkt maar één serieus alternatief te zijn en dat luidt, dat die partij, niet als deel van het zuilcomplex noch

als kerkelijke partij, maar door haar succesvolle politiek leden en electoraat aan zich heeft weten te binden. Een prima veronderstelling, maar daar hoort dan wel een en ander aan politiek-historische bewijsvoering bij. Het is jammer, dat de schrijver tot hier toe zijn taak niet in deze richting heeft willen of kunnen opvatten. We wachten met spanning op band twee.

P. Luykx

R. Koole, *Politieke partijen in Nederland. Ontstaan en ontwikkeling van partijen en partijstelsel* (Utrecht: Het Spectrum, 1995, 400 blz., f34,95, ISBN 90 274 2876 X).

Door zijn werkzaamheden als hoofd van het Documentatiecentrum Nederlandse politieke partijen (DNPP) en in talrijke publicaties heeft Ruud Koole blijk gegeven van grote belangstelling voor het verschijnsel 'politieke partij'. Koole, momenteel als universitair hoofddocent verbonden aan de RU Leiden, promoveerde in 1992 op de studie *De opkomst van de moderne kaderpartij*, waarin hij zich concentreerde op de organisatie van de Nederlandse politieke partijen en op de veranderingen die zich hierin sinds circa 1960 hebben voltrokken. Dat Koole behalve politicoloog ook historicus is, wordt goed duidelijk in zijn nieuwste boek *Politieke partijen in Nederland*. De studie is een geschiedschrijving van maar liefst alle partijen die ooit in het parlement vertegenwoordigd zijn geweest, aangevuld met enkele politicologische analyses en een beschouwing over toekomstige ontwikkelingen binnen het Nederlandse partijstelsel. Hoewel de behandeling van zoveel partijen noodzakelijkerwijs schetsmatig moet blijven, levert de gezamenlijke presentatie een meerwaarde op, zo betoogt Koole terecht. Zijn overzichtswerk is gecomponeerd als een handboek, en voorziet daarom beslist in een behoefte. Want hoewel op het gebied van de Nederlandse politiek veel literatuur beschikbaar is, en het ook aan geschiedenissen van afzonderlijke partijen of aan memoires van voormalige politici niet ontbreekt, was een dergelijk breed opgezet overzicht nog niet voorhanden. Koole heeft hierin elementen van Banning en Wolfrings overzicht *Hedendaagse sociale bewegingen*, dat zich beweegt op het niveau van de ideologie, gecombineerd met parlementaire geschiedschrijving zoals dat in een handboek als *Oud en Bosnians' Honderd jaren* wordt beoefend. *Politieke partijen in Nederland* bestaat uit drie delen. In de eerste zeventig pagina's schetst de auteur de ontwikkeling van het partijbestel, beginnend bij de reformatie en eindigend bij 'paars'. Deze chronologische hoofdlijn wordt vervolgens in een goede tweehonderdvijftig bladzijden ingekleurd met beknopte geschiedschrijvingen van de diverse partijen, die Koole heeft gegroepeerd in de stromingen protestantisme, katholicisme, socialisme, liberalisme, rechts-extremisme en 'overig'. Tot slot volgt dan een politicologische vooruitblik op de toekomst van het Nederlandse partijstelsel. Koole toont zich hierin tamelijk optimistisch, en hij neemt afstand van veelgehoord geweeklaag over de vergrote afstand tussen burger en politiek en het verkleinde inhoudelijke verschil tussen de diverse partijen. Van *Parteienverdrossenheit* of *catch-all* partijen is (nog) sprake. Om electoraal te overleven zullen partijen zich altijd moeten blijven onderscheiden, zoals ook *one-issue* partijen na verloop van tijd meerdere onderwerpen op hun politieke repertoire zullen moeten zetten. De electorale aardverschuiving bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1994 zijn voor Koole geen reden tot zorg. De uitslag kan namelijk evenzeer worden beschouwd als bewijs voor het goede functioneren van het partijstelsel. Aldus vervolgt Koole zowel in de analyse als in de geschiedschrijving van de partijen zijn betoog tot in de actualiteit van vandaag. Dat door deze werkwijze een regelmatige revisie van de tekst vereist is, lijkt geen probleem gezien het te verwachten grote gebruik als studiehandboek, waardoor herdrukken noodzakelijk zijn. De uitgebreide literatuurlijst, die zeer gebruikersvriendelijk per politieke